

► Groeiende belangstelling voor Nederlands kustgebied in de Romeinse tijd

Romeinen aan zee

De noordelijke grens van het Romeinse Rijk, de Limes, liep dwars door wat nu Nederland is, langs de loop van de Rijn. In het westen mondde deze rivier uit in de Noordzee. Het kustgebied van Nederland was voor de Romeinen extra belangrijk en steeds meer interessante archeologische sporen bevestigen dat de Romeinen toen enige tijd aan die kust hebben doorgebracht.

Tenslotte stelde hij zijn leger op de oever van de oceaan in slagorde op, alsof hij de oorlog definitief tot een einde wilde

brengen. Geschut en belegeringswerktuigen werden in stelling gebracht, zonder dat iemand ook maar een idee had wat hij wilde gaan doen. Plotseling gaf hij bevel schelpen te

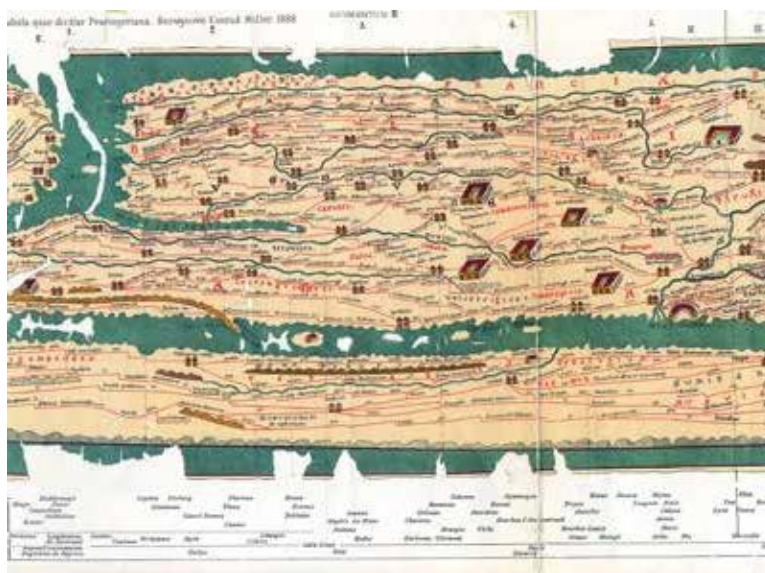
▲ Het Romeinse castellum van Matilo, bij Leiden Roomburg.
(ILLUSTRATIE © MIKKO KRIEK)

verzamelen die hij 'krijgsbuit van de oceaan verschuldigd aan het Capitool en Palatijn' noemde, en daarmee hun zakken en helmen te vullen. Als gedenkteken voor deze 'glorieuze' overwinning bouwde hij een zeer hoge toren, vanwaar, net als van de Pharos, 's nachts vuursignalen moesten worden gegeven om de schepen de weg te wijzen. (Bron: Suetonius, Keizers van Rome, Caligula: 46, in de vertaling van Daan den Hengst)

Dit voorval, dat de Romeinse geschiedschrijver Suetonius beschrijft in zijn biografie van de eerste twaalf keizers, zou hebben plaatsgevonden aan het einde van de Germaanse campagne van keizer Caligula (37-41 n.Chr.). Uit andere bronnen weten we dat Caligula in september 39 vanuit Rome naar het Noorden was vertrokken. Zijn doel was om vanaf de monding van de Rijn met enkele nieuwgevormde legioenen en een enorme vloot de oversteek naar Britannia te maken. Caligula wilde hiermee het werk van zijn door hem vereerde voorouder Julius Caesar (die al bijna een eeuw eerder de eerste Romeinse invasie van dit eiland had geleid) overtreffen. Weersomstandigheden en een korte opstand van een deel van de langs de Rijn gelegde militairen onder aanvoering van hun commandant Cornelius Lentulus Gaetulicus zorgden ervoor dat de invasie er nooit van kwam. Caligula wist slechts ternauwernood orde op zaken te stellen langs de grens.

Castellum Lugdunum

Omdat Caligula zich noodgedwongen persoonlijk met de situatie langs de grens heeft moeten bemoeien, heeft hij ongetwijfeld het castellum Lugdunum bezocht. Dit was het laatste Romeinse fort aan het 'Nederlandse' deel van de Noordzeekust. Het lag pal aan de toenmalige monding van de Rijn en speelde zeer waarschijnlijk een belangrijke rol in het hele Romeinse verdedigingssysteem langs de Noordzeekust. De exacte locatie van dit fort is helaas verloren gegaan. De kustlijn is sinds de Romeinse tijd namelijk vele honderden meters landinwaarts verschoven, waardoor Lugdunum vermoedelijk al in de vroege Middeleeuwen onder de golven van de Noordzee is verdwenen. Toch vermoedt men dat het een grote fortificatie is geweest. Niet alleen omdat het als een belangrijke post staat ingetekend op de beroemde Romeinse wegenkaart, de Tabula Peutingeriana of Peutinger kaart, maar ook omdat er 17^e-eeuwse tekeningen zijn van 'machtige bouwwerken' die tijdens een periode van extreem laag water plotseling op de drooggevallen zeebodem waren aangetroffen.

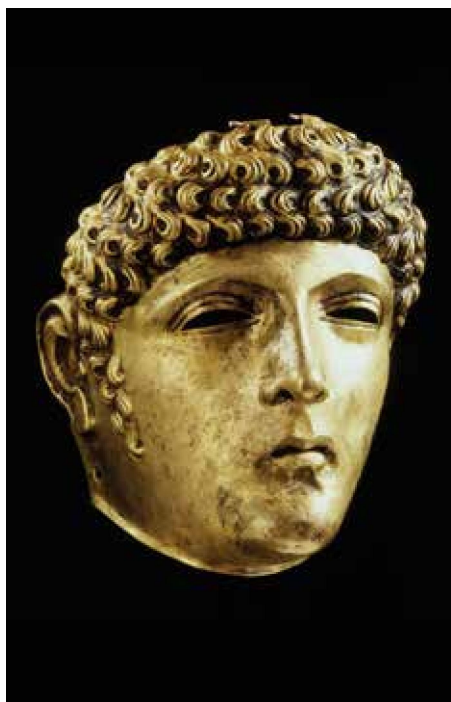
Hoewel er geen schriftelijke bronnen zijn, neemt men algemeen aan dat het fort Lugdunum door Germanicus (de zoon van Drusus, de broer van Keizer Tiberius) gebouwd werd tijdens een van de wraakcampagnes tegen de Germaanse opstandelingen onder aanvoering van Arminius.

Is aanwezigheid van Caligula in Lugdunum onzeker, vast staat dat hij in de winter van 39 op 40 een nieuwe 'eigen' basiskamp opricht. In wat nu het dorp Valkenburg is, werd in allerijl een hoofdkwartier (praetorium) uit grond gestampt. Caligula vernoemde het naar zijn moeder Agrippina. Praetorium Agrippinae groeide onder Caligula's opvolgers uit tot een van de belangrijkste Romeins vestingplaatsen langs de Rijn.

▲ Het heiligdom voor de godin Nehalennia op Colijnsplaat.
(ILLUSTRATIE © MIKKO KRIEK)

▲ Deel van de Tabula Peutingeriana, een 13^e-eeuwse kopie van een Romeinse wegenkaart uit de 3^e eeuw na Chr. Linksboven de kuststreek van Nederland. Herdruk. Origineel in Nationale Bibliotheek Wenen.

Klucht

Suetonius beschrijft de gebeurtenissen die in het voorjaar van het jaar 40 op de kust zouden hebben plaatsgevonden als een klucht. Een klucht die past in het beeld dat hij van deze keizer wil creëren. Moderne onderzoekers waaronder Jona Lendering en Arjan Bosman geven een wat genuanceerder beeld. In hun boek 'De rand van het Rijk' schrijven zij: 'Het ging vermoedelijk om een grootschalige oefening waarbij getest werd of het mogelijk was om grote aantallen troepen snel per schip over de Rijn aan te voeren. Een verkenning wellicht voor een invasie van Engeland op een later moment. De consequentie van dit alles is dat, als de gebeurtenis zoals Suetonius ze beschrijft inderdaad aan de Noordzeekust heeft plaatsgevonden, het dan zeer aannemelijk is dat het ter hoogte van het huidige Katwijk was. En niet zoals sommige auteurs nog steeds beweren ter hoogte van Boulogne sur Mer. Waarvandaan overigens wel de latere succesvolle invasie van Engeland plaatsvond. En ook het standbeeld van de 'zogeneten' vuurtoren die in de Duinstraat van Katwijk staat opgesteld en die moet herinneren aan de 'toren' van Caligula zou dan wel eens

▲ Hand van een keizerbeeld. Brons, 100-300 na Chr., 2^e eeuw na Chr., gevonden in Voorburg-Arentsburg in 1771, 1.29,6 cm. De hand is afkomstig van een standbeeld van een Romeinse keizer dat ooit stond opgesteld in Forum Hadriani, de hoofdstad van de Romeinse provincie Germania Inferior. Dit soort standbeelden werd overal in het Romeinse rijk opgesteld op openbare plaatsen om de inwoners van het immense rijk te tonen wie hun staatshoofd was.

◀ Ruitmasker, brons, 80-125 na Chr., uit polder Roomburg bij Leiden, gevonden in bedding van het kanaal van Corbulo. Collectie: Erfgoed Leiden en Omstreken. Dergelijke maskers worden gebruikt bij parades, toernooien en tijdens gevechten, om de vijand schrik aan te jagen. Oorspronkelijk was het bevestigd aan een helm en kon het scharnieren.

wat meer historische fundering kunnen hebben dan steeds werd aangenomen. En ook de verhalen die onder Katwijkse vissers lang de ronde deden over: 'stenen van de toren van Kala' die ze in hun netten aantreffen, komen daardoor in een heel ander daglicht te staan.

Sporen

De geschiedenis van Caligula's korte verblijf aan de Nederlandse kust is een van de vele onderwerpen die in de zeer interessante tentoonstelling 'Romeinen aan Zee' die tot en met 25 september 2016 in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden te zien is, aan bod komt. Zo neemt ook de Romeinse haven die lag bij het huidige Velzen, op de tentoonstelling een prominente plaats in. Bij opgravingen in de jaren zeventig van de vorige eeuw werd daar een macabere vondst gedaan. Men trof het lichaam aan van een Romeinse legionair die nadat hij was gedood (hij werd onthoofd) samen met zijn hele uitrusting in een waterput was gedumpt. De daders van deze gruwelijke moord waren Friezen, die tijdens een opstand in het jaar 28 het Romeinse kamp innamen en verwoestten.

Op de tentoonstelling in Leiden is er gelukkig ook veel aandacht voor de onder archeologen beroemde, maar bij het grote publiek nauwelijks bekende, opgraving in het Zeeuws Vlaamse Aardenburg. Daar bevond zich ooit een Romeins castellum. Dit fort moet een grote rol gespeeld hebben in de verdediging van het kustgebied rond het Zwin, een belangrijk vaarwater waarlangs veel handel richting het Germaanse achterland plaatsvond. Het castellum van Aardenburg lag bovendien op een kruispunt van een aantal Romeinse hoofdwegen. Heel bijzonder is dat men in deze tentoonstelling ook aandacht geeft aan de Romeinse vondsten op het eiland Texel. Daar werden in 1777 tijdens graafwerk in de 'Sommeltjesberg' bij het gehucht De Waal tientallen voorwerpen van Romeinse herkomst, waaronder wapens en delen van een paardenhoofdstel, gevonden. Dankzij de toevallige aanwezigheid van een kunst schilder uit Den Haag, Pieter van Cuyk, is deze vondst gedocumenteerd. De voorwerpen die toen zijn gevonden zijn allemaal verdwenen, maar de schetsen van Van Cuyk (op de tentoonstelling te zien) tonen aan dat er aan het begin van onze jaartelling veel meer contact tussen de lokale bewoners van de Noordkop en de Romeinen moet zijn geweest, dan men op basis van literaire bronnen had vermoed. De tentoonstelling Romeinen aan Zee is

▲ Zaal van de tentoonstelling 'Romeinen aan Zee' die tot en met 25 september 2016 in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden te zien is.

► Beeldje van godin Isis. Brons, 175-250 na Chr., gevonden in Valkenburg (Zuid-Holland). Isis is herkenbaar aan haar diadeem met drie veren. In haar hand houdt ze een schaal met vruchten.

het resultaat van een enorme toename aan belangstelling onder archeologen en historici naar de manier waarop de Nederlandse kust in de Romeinse tijd heeft gefunctioneerd. Vragen als: hoe was de kustverdediging georganiseerd; hoe verliep de handel met het achterland; waar meerden de schepen aan? Allemaal vragen waarnaar in de afgelopen decennia veel onderzoek is gedaan. De uitkomsten daarvan, samen met veel eerder maar nog nooit goed gepubliceerd onderzoek, stonden aan de basis van deze tentoonstelling. Het aardige is dat de bezoeker van het RMO de tentoonstelling beleeft als een 'virtuele' wandeling van noord naar zuid langs de Nederlandse kust; van Texel tot aan Aardenburg en onderweg wordt aan de hand van voorwerpen, kaarten, reconstructies en filmpjes het verhaal verteld van de Romeinen aan Zee. ◀

TIP

NADERE INFO:

'Romeinse kust', t/m 25 september 2016 in het Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28 te Leiden, www.rmo.nl